

пропонується, є врахування організації коротко-, середньо-, довгострокових та перспективних прогнозів, планів та проектів розвитку базових складових міста - міських усталених комплексних районів і мікрорайонів. Використання сценарного підходу дозволяє сформувати альтернативні вертикальні сценарії та горизонтальні сценарії відносно конкретних осіб, організацій та напрямів розвитку міста. Практично така методика може бути запропонована управлінням міської ради для розробки сценаріїв розвитку відносно об'єктів, які вони регулюють. Глибина прогнозів пов'язується з циклами зміни поколінь сімей, амортизації і регенерації містобудівних фондів, структурованих як багаторівневі комплексні міські утворення. Передбачається враховувати також нові соціальні, екологічні, економічні, законодавчі умови у сфері землекористування і містобудування, відновлення приватної власності, значне зменшення ресурсів і централізованих інвестицій, ускладнення екологічної ситуації тощо. Практичний ефект використання сучасних методів планування може бути досягнуто тільки при умові подальшого використання запропонованого органами управління та містобудівниками-проектувальниками.

Література

1. Постанова Верховної Ради України "Про концепцію сталого розвитку населених пунктів", 1999 р.
2. Бранч М. Проектирование городской среды / Бранч М. – М. :Стройиздат, 1979. – 176 с.
3. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства / Гутнов А. Э. – М. : Стройиздат, 1984. – 256 с.
4. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем / Демин Н. М. – К. : Будівельник, 1991. – 185 с.
5. Сценарне планування. Зв'язок між майбутнім і стратегією. Матс Ліндгрєн, Ханс Бандхольд, Вид-во: Олімп-Бізнес, 2009р.
6. Сценарне планування для розробки бізнес-стратегії. Джилл Рінгланд. Вид-во: Діалектика, Москва, 2007р.
7. Бізнес-моделі. Принципи створення процвітаючої організації. Дон Дебелак. Видавничий дім Гребенникова, 2009р.

Надійшла 18.08.2011

УДК 378(477)

С. А. МАТЮХ

Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО БОЛОНСЬКИХ СТАНДАРТІВ

У статті проаналізовано системні реформації та основні проблеми в галузі вищої освіти, а також основні напрями її модернізації відповідно до Болонських стандартів.

In this article the system reformations and problems of Higher Education and main directions of its modernization in accordance with the Bologna standards.

Ключові слова: Болонські стандарти, вища освіта.

Вступ. Загальновизнаним є розуміння необхідності модернізації національної освітньої системи, передусім вищої школи. В умовах глобалізації, становлення постіндустріального суспільства, розробки і використання високих технологій, традиційна система професійної підготовки кадрів вже не відповідає викликам часу і не задовольняє потребам економіки, науки і культури. Реальні результати її діяльності суперечать суспільним вимогам щодо рівня професійної компетенції та розвитку особистісних ознак і якостей фахівців. Крім того, на процес формування стратегії розвитку вищої школи істотно впливає й такий чинник, як приєднання України до Болонського процесу і необхідність урахування європейських стандартів освіти.

Мета даної статті полягає в аналізі системних реформацій та проблем в галузі вищої освіти та основних напрямів її модернізації, що мають сприяти формуванню в її системі сучасної національної еліти, орієнтованої на соціально-економічне піднесення і розвиток демократичних засад в Україні, визначених національними пріоритетами ХХІ століття.

Аналіз літературних джерел та публікацій. Результати аналізу останніх досліджень і наукових публікацій з даної тематики свідчать про її актуальність і значущість для вибору та реалізації стратегії сталого соціально-економічного і духовного розвитку України. Аналізом адаптації вищої освіти займається велика кількість вітчизняних вчених: В. П. Андрущенко, М. З. Згуровський, І. А. Зязюн, К. В. Корсак, В. Г. Кремень, Н. Г. Нічкало, С. М. Ніколаєнко, Г. Г. Півняк, С. О. Сисоєва, М. Ф. Степко та інші.

Постановка завдання. Освіта являє собою одну з найважливіших підсистем життя суспільства. Світовий історичний досвід показав, що розвинута економіка є необхідною умовою успішного розвитку освітніх підсистем, і навпаки освіта і наука створюють необхідні передумови для суспільного прогресу –

економічного, культурного і соціального. Тому, сьогодні настав час розробити механізм навчання, заснований на кращих досягненнях вітчизняної системи освіти. Цьому буде сприяти успішна реалізація Болонського процесу, який дозволить врахувати менталітет учнів, зберегти особливості національної системи навчання і в той же час вирішити проблему інтеграції у світовий освітній простір.

Результати. Після підписання Україною в 2005 р. Болонської декларації, почався новий за своїм характером процес інтеграції вітчизняних вузів в європейський і світовий простір. Тому необхідно інтегрувати освіту, надати їй більш сучасні форми і наповнення. Однак слід ретельно розуміти не стільки численні аспекти впливу Болонського процесу на вітчизняну освіту, скільки можливі його наслідки для країни в цілому.

Міністерство освіти і науки підготувало масштабний план реалізації Болонської декларації, який охоплює шість базових напрямів:

- введення загальноєвропейської прозорої і доступної системи порівняння освітніх кваліфікацій (ступенів);

- введення двоступеневої системи вищої освіти;

- створення єдиної системи загального заліку періодів і обсягів навчання;

- подолання перешкод мобільності студентів, викладачів та адміністративного персоналу університетів;

- налагодження співробітництва у створенні загальноєвропейської системи критеріїв і методів оцінювання якості освіти;

- пропаганда європейського виміру вищої освіти, передусім у таких сферах, як навчальні програми, інституціональне співробітництво та розвиток програм, які поєднують навчання, дослідження і практику.

Цілі Болонської угоди полягають у введенні дворівневої системи освіти - бакалавра та магістра, у взаємному визнанні вузівських дипломів, освітніх кредитів і кредитних трансферів, у створенні єдиних європейських стандартів якості викладання в системі вищої освіти.

Але чи готові ми до введення дворівневої системи освіти? Потрібно сказати, що це питання – одне з найбільш дискусійних у Болонському процесі. В Україні і в багатьох інших країнах, включаючи Росію, Австрію, Бельгію, Німеччину, Грецію, традиційно існує однорівнева система вищої професійної освіти. У цих країнах ідуть серйозні дебати щодо доцільності переходу до дворівневої системи освіти і про наслідки які можуть виникнути після змін у цій сфері.

Ступінь бакалавра характеризує сформованість інтелектуальних якостей, які визначають розвиток особистості, є професійною і забезпечує фахівця можливістю працювати в певному виді діяльності. У Європі ступінь бакалавра розглядається як підготовча ступінь до здобуття вищої освіти. Згідно Болонського протоколу, ступені бакалавра і магістра є академічними кваліфікаціями, а згідно з українськими законами – професійними. Слід зазначити, що існує ще один аспект цієї проблеми. Болонська угода встановлює самостійність вузів у складанні набору досліджуваних дисциплін і визначення їх змісту. Введення цієї норми в наших університетах також пов'язане з рядом труднощів об'єктивного і суб'єктивного характерів.

Справа в тому, що така норма в європейських університетах має давню історичну традицію. Вектор розвитку цієї традиції був спрямований у бік посилення як автономії університетів, так і ролі громадськості в контролі за їх діяльністю. Тому в сучасних умовах розвитку українським державним вузам, які мають потужну освітню базу, необхідно надавати більше автономії, що підвищить ефективність розподілу фінансових ресурсів, сприятиме підвищенню якості освіти. Болонська угода не тільки не враховує рівні освіти які вже склалися, систему державного контролю та управління вузами, а й потребує докорінної перебудови структури та форм навчання у вузі.

Позитивний вплив Болонського процесу на системи навчання вбачаємо у системі оцінювання знань в умовах кредитно-модульної системи підготовки фахівців. Позитивна вона тим, що в її основі – систематична праця. Модуль являє собою певну сукупність освітніх завдань. Ці завдання реалізуються у відповідності з вибором студента. Це сучасний підхід, який дозволяє перейти від системи суб'єкт (педагог) - об'єкт (студент) до реального переходу студента в активного і відповідального суб'єкта навчального процесу. Для введення кредитної системи належить подолати труднощі, пов'язані з механізмом її реалізації. Кредитна система пропонує студентам зовсім нову роль повноправних учасників навчального процесу, розвиває в них навички самостійності, співпраці, мислення, враховує їх індивідуальні особливості. У новій освітній ситуації головну роль починає грати самостійна робота студента. Це вимагає нових принципів планування навчального процесу (різкої зміни співвідношення аудиторних і самостійних, лекційних, групових та індивідуальних занять). Найбільш яскраво розмежування виявляються в системах фінансування, ліцензування та атестації.

У європейській, зокрема в американській, системі стандарти є своєрідними “кодексами честі” виробників, орієнтиром для досягнення найвищих результатів у тій чи іншій сфері діяльності. В Україні статус стандарту визначається необхідністю встановити “нижню планку” змісту та якості освіти. Відповідно європейські стандарти передбачають використання найрізноманітніших інструментів фінансування і управління якістю, тоді як в Україні навчання на рівні стандарту є вкрай примітивною однорідною освітньою практикою.

Таким чином, на сучасному етапі провідними країнами світу особливе значення в формуванні та накопиченні людського капіталу надається освіті. Його рівень визначає інтелектуальний потенціал держави як найважливішої складової національного багатства. Більше того, ефективне використання накопиченого науково-освітнього потенціалу є головною умовою економічної і соціальної стабільності суспільства.

Серед складових модернізації вищої освіти України, які набувають особливої значущості в контексті національних пріоритетів ХХІ століття, ми виокремили наступні:

1. Приведення національної законодавчо-правової бази в освітній галузі у відповідність до міжнародних стандартів.
2. Оптимізація мережі вищих навчальних закладів, збільшення напрямів і спеціальностей вищої освіти.
3. Створення умов для забезпечення рівного доступу до вищої освіти, безперервність процесу освіти та професійного вдосконалення.
4. Забезпечення високої якості освітніх послуг, їх відповідність світовим стандартам.
5. Інформатизація освіти, модернізація її методів та освітніх технологій, перехід до відкритої моделі освіти.
6. Орієнтація на особистісно-орієнтовану освіту, сприяння гармонійному розвитку особистості студента, його здатності самостійно здобувати і розвивати знання, формувати інформаційні та соціальні навички.
7. Забезпечення і підтримка належної якості науково-педагогічних кадрів, від якої вирішальною мірою залежить якість вищої освіти.

Приєднання до Болонського процесу не повинно стимулювати на підготовку дешевої і висококваліфікованої робочої сили для країн Європи. Навпаки, завдяки впровадженню болонських вимог наша система вищої освіти повинна орієнтуватись на підготовку фахівців європейського рівня насамперед для економіки, науки і культури України, для забезпечення її прискореного інноваційного, соціально-економічного і духовного розвитку й заради підвищення добробуту населення до європейських стандартів.

Проте є чимало проблем української вищої освіти у контексті Болонського процесу.

1. Якщо приймати умову про два цикли навчання, то тут стикаємося з проблемою недооцінювання освітнього рівня “бакалавр” як з боку студентів, так і з боку роботодавців. У цілому для західних освітніх систем рівень бакалавра є вже достатнім для того, щоб випускник вважався спеціалістом у своїй сфері і мав змогу займати відповідну виробничу позицію. Не краща ситуація і щодо рівнів “магістр” і “спеціаліст”. З одного боку, програми навчання у своїй основі схожі. З іншого боку, спеціалісти і магістри акредитуються за різними рівнями. У результаті, намагаючись формально наблизити нашу систему до європейських вимог, ми тільки заплутали систему освітньо-кваліфікаційних рівнів, не змінивши змістовної частини навчальних планів.

2. Якщо раніше класична парадигма навчання вкладалася у відносини суб’єкт – об’єкт (де суб’єктом виступав викладач, а об’єктом – студент), то тепер студент також стає суб’єктом навчання.

Способом реалізації такої співпраці викладачів і студентів є модульно-кредитна система, яка є однією з умов Болонського процесу. Вона передбачає модульну перевірку знань на початку, всередині і кінці навчального курсу (модульні заліки). За такої системи, як правило, кінцевий залік з курсу є лише частиною оцінки роботи студента, бо найбільш вагому частину оцінки становить все-таки робота протягом усього часу вивчення предмета. Тоді студенту просто не вдасться відсидіти семінарські заняття – тут потрібно виявляти самостійність і відповідальність на всіх етапах вивчення курсу. Головне завдання викладача при такому підході – сформулювати інтерес і творче ставлення до навчання.

3. Коли йдеться про якість освіти, то передусім мають на увазі їх дієвість – здатність використовувати набуті знання і вміння на практиці. За експертними оцінками, цим параметром поступаємо нашим європейським колегам найбільше. Знають наші випускники багато, а от навички практичного застосування знань сформовані недостатньо. За європейським стандартом, дипломований фахівець відразу займає робоче місце і виконує свої посадові обов’язки, гарантією чого є диплом і авторитет вищого навчального закладу. Такі умови можна забезпечити тільки втому разі, якщо випускник має достатні навички самостійної роботи, вміє планувати свій робочий час і займає активну позицію щодо роботи, яку виконує, – саме такі вміння повинен отримувати студент під час свого навчання. Проте в українських вищих навчальних закладах самостійна робота студента ніяким чином не регламентована, вона не має методологічного забезпечення і обґрунтування; врешті, відсутні форми контролю, крім семінарських занять, на яких розглядаються з півдесятка концептуальних питань.

Практика показує, що середнє навантаження на викладача або старшого викладача становить неймовірно 900–1200 годин — а це чотири пари щодня. Ситуація стосовно професорів і доцентів не набагато краща – їхнє педагогічне навантаження становить від 600 до 900 годин. Зрозуміло, що всі сили при цьому йдуть на читання лекцій і проведення семінарів. Тому не вистачає часу на контроль за самостійною роботою, курсовою чи дипломною з боку викладача .

4. Наша система наукових ступенів складна порівняно із загальноєвропейською, що ускладнює мобільність викладачів і науковців в Європі.

5. Незавершеність адаптації національного законодавства до стандартів європейського права, а також неготовність європейських країн та ЄС до усунення міграційних перешкод для громадян України, зміни законодавства, пов'язаної із полегшенням пересування та працевлаштування студентів. Це обмеження суперечить і не дасть змогу реалізувати принцип мобільності у Болонському процесі для України.

6. Відсутність постійно діючих громадських структур-форумів освітян та їхньої співпраці з асоціаціями освіти та наукових досліджень Європи, використання досвіду Європейської мережі забезпечення якості у сфері вищої освіти (European Network of Quality Assurance in Higher Education) та інформаційного обміну й забезпечення завдань і принципів Болонського процесу в освітньому середовищі України та інформування громадськості про їх переваги для української вищої освіти.

Незважаючи на проблеми, що постають перед освітньою системою України, входження у Болонський простір є для українського суспільства важливим і необхідним через потребу вирішити проблеми визнання українських дипломів за кордоном, підвищення ефективності та якості освіти і відповідно конкурентоспроможності українських вузів та їх випускників на європейському й світовому ринках праці [6].

Адже Болонський процес вийшов за межі Європейського Союзу та Європи і стає частиною процесу глобалізації вищої освіти та глобального ринку праці. Приєднання до Болонського процесу сприятиме утвердженню принципу автономії в університетській освіті України, послабленню, а в перспективі зникненню жорсткого адміністративного та фінансового контролю з боку державних органів за функціонуванням університетів, ефективному залученню та використанню власних ресурсів у навчальному процесі, організації стажування та обмінів для студентів і викладачів.

В даний час в Україні сфера освіти перебуває на етапі модернізації, головною метою якої є створення механізму сталого розвитку та забезпечення якісної підготовки фахівців у відповідності до міжнародних стандартів. Для того, щоб Україна зайняла гідне місце серед країн міжнародного співтовариства, необхідно вибрати тип розвитку економіки, який забезпечить її процвітання в майбутньому. Таким типом розвитку більшість вчених вважають інноваційний. Для інноваційного типу характерний високий рівень розвитку науки та освіти, особливо прикладний, розвиток науково-дослідних робіт і конструкторських розробок, які мають сприятливе економічне середовище для реалізації.

Але в даний час наука не належить до державних пріоритетів в Україні. Наприклад, в Угорщині в 2002 р. прийнято закон, згідно з яким податкові пільги для фірм, які фінансують наукові дослідження, становлять 200%, тобто не тільки не обкладаються податками витрати на наукові дослідження, а ще й на таку ж суму зменшується загальна база оподаткування. Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність" передбачено, що держава фінансує наукову і науково-технічну діяльність в розмірі не менше 1,7% ВВП. Проте обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок усіх джерел склав 1,2% ВВП, а за рахунок державного бюджету – 0,4% в 2009 р. У той же час бюджетні витрати на науку в США складають 2,54%, ФРН – 2,26%, у Франції – 2,34%, в Росії – 0,53%. У даній ситуації слід також враховувати масштаби економік цих країн, ВВП яких у багато разів перевищує ВВП України. Таким чином, нестача бюджетного фінансування в поєднанні з ринковими елементами господарювання значно ускладнює формування економічних умов для ефективного розвитку сфери вищої освіти.

Висновки. Розвиток інтелектуального потенціалу України вимагає корінних змін взаємовідносин між наукою, державою і ринком. Рівень фінансування освіти знаходиться на недостатньому рівні, тому не забезпечує ефективного фінансування освітньої та прикладної наук, отже, необхідний комплекс заходів, спрямованих на:

- 1) децентралізацію управлінням освітою, надавати місцевим бюджетам більше коштів і розширення повноважень місцевих органів самоврядування;
- 2) перехід від державного фінансування освіти на ринкові умови функціонування, так звана "Економіка освіти";
- 3) гармонійний перехід на Болонську модель освіти, створення і розвиток на цій основі національної моделі, яка забезпечить високу якість знань і конкурентоспроможність на світових ринках.

Таким чином, необхідно не тільки не розгубити з нововведеннями, старої перевіреної часом освітньої системи, а й вчасно модернізувати її.

З урахуванням вищевикладеного, зауважимо, що інноваційний поступ системи вищої освіти потребує подальшого впровадження обґрунтованих інституційних реформ. Задля збереження національних педагогічних надбань та унеможливлення руйнації національної системи вищої освіти, проводити їх потрібно виважено, поступово, заздалегідь підготувавшись організаційно і фінансово.

Література

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / Андрущенко В.П. – К. : Знання України, 2004. – 804 с.
2. Миронов В. Россия в глобальном мире: отечественное образование и Болонский процесс / В. Миронов // Здравый смысл. – 2007. – № 2 (43). – С. 14–21.

3. Мовчан В.С. Освіта в контексті глобалізаційних процесів: моральні аспекти / В.С. Мовчан // Філософсько-антропологічні студії'2008. – К. : СтилоС; Д. : ДНУ,2008. – С. 161–167.
4. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки : послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. – 2002. – 4 червня.
5. Чікарькова М.Ю. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства та проблеми контркультури / М.Ю.Чікарькова // Збірник наукових праць НДІ українознавства. – К. : Рада, 2008. – Т. XIX. – С. 44–57.
6. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України [Електронний ресурс] / Шинкарук В. / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>

Надійшла 10.08.2011